

CONTRIBUȚII PRIVIND FORTIFICAȚIA DE LA RUDI- LA ȘANȚURI

Așezarea fortificată de la Rudi este situată în zona de silvostepă a Moldovei, în partea dreaptă a râului Nistru, la 16 km depărtare de actualul oraș Otaci. Ea constituie o cetățuie de pământ, aflată la 4 km de satul Rudi, în locul numit *La șanțuri*. Înălțată pe un promontoriu înalt, este mărginită la nord și sud de malul abrupt al Nistrului și de o depresiune adâncă, pe fundul căreia curge un pâraiaș. De la vest la est, promontoriul este barat de patru valuri cu șanțuri adiacente de apărare. Chiar și acum, așezarea impresionează prin grandiozitatea dimensiunilor sale și prin diversitatea sistemelor defensive.

Investigațiile au fost inițiate în 1969 de către B. Fiodorov și continuate de M. Romanovskaja, până în 1976. Rezultatele săpăturilor au fost publicate în *Anuarul de cercetări arheologice-AO*, 1970-1976 și, de asemenea, expuse în rapoartele de săpătură aflate la Muzeul de Arheologie din Chișinău.

În articolul, semnat de un colectiv de autori în frunte cu M. Romanovskaja, *Cetățuia Rudi-Maetoniumul lui Ptolemeu*, s-a încercat identificarea cetățuiei de la Rudi cu unul din orașele de pe Nistru menționate de Ptolemeu în opera sa *Geographia*.

După Romanovskaja, toponimul Maetonium este de origine tracică, însemnând "casă". Bineînțeles, această afirmație nu are nici un temei, toponimul propus de Ptolemeu: *Carrodunum*, *Maetonium*, *Clipidava*, *Eractum*, *Vibantavarium* - în afară de *Clipida* -, fiind de certă origine celtică.

Pornind de la faptul imensității și continuității așezării date e imposibil ca autorii antici să fi trecut cu vederea o astfel de fortificație. E posibil ca harta întocmită de Agrippa, la porunca lui Cezar, dar finisată în timpul domniei lui Octavian Augustus, să fi oglindit și geografia acestei regiuni. Nu este exclus că războaiele daco-romane au dus la precizarea și completarea hărții lui Agrippa. Este foarte probabil că această hartă era cunoscută de Ptolemeu și a fost folosită de el în muncile sale, ea constituind unul din izvoarele de bază. În orice caz, anume, Ptolemeu, pentru prima dată, menționează un șir de așezări "barbare", cinci la număr, localizate lângă Dacia, mai sus de râul Nistru, dintre care numai așezarea fortificată de la Rudi poate fi identificată cu *Maetonium*-ul.

Suprafața apărută de fortificație, forma incintei fiind triunghiulară, este relativ mare, ocupând 15 ha, cu configurația sistemului defensiv arcuit. Valurile, în prezent, ajung în unele locuri la înălțimea de 5 m, iar șanțurile au adâncimea de 2 m. Dinspre Nord, intrarea este blocată de pantă abruptă a râului "Râpa lui Ariton". În afară de cele patru valuri și șanțuri adiacente, au mai fost ridicate două turnuri care flanchează intrarea în incintă, precum și două obstacole, dintre care, unul proteja izvorul aflat în partea de Sud, iar al doilea bara intrarea dinspre Est.

Drept sisteme defensive secundare mai serveau două valuri și două șanțuri mici în partea de Nord-Est a așezării, întărite printr-o sistemă de escarpe.

La secționarea primului val de pământ s-a constatat că acesta nu este o simplă ridicătură rezultată din materialul scos din albia șanțului defensiv. Anterior ridicării valului de pământ s-a recurs la construirea unui schelet compus din trunchiuri de copaci. S-a format astfel un fel de "coloană vertebrală" a viitorului val de pământ.

Spațiul dintre șirurile stâlpilor îngropați vertical în pământ avea emplectonul de pietre, printre care erau împletite nuiele, amprente cărora fiind atestate pe bucățile de lut ars descoperite.

O parte din stâlpii întăriți în șanț parțial au ars și s-au prăbușit în partea de Vest, iar altă parte probabil au putrezit, fapt care explică lipsa cărbunelui în șanț. Prăbușindu-se, valul a acoperit cuptonul de lut, construit într-o perioadă anterioară fortificațiilor.

II. val. Construcția valului al doilea este aceeași ca și a primului val. Lățimea pereților, constituiți din două șiruri de stâlpi, este de 2.5-2.7 m. Spațiul dintre ei era umplut cu pietre și pământ. Stâlpii au căzut în partea de Vest, iar emplectonul cu timpul alunecă și el tot în aceeași direcție, spre șanțul așezării. În cadrul zonei cercetate au intrat și porțile tăiate în val, întărite cu elemente defensive suplimentare. Astfel, intrarea în incintă se prezintă printr-o întrerupere de val.

Adâncimea șanțului din preajma valului al III-lea ajunge la 2.5 m. Continuând secționarea spre Vest a valului și șanțului, au fost descoperite unele complexe de gropi pentru provizii. De asemenea, puteau fi observate clar urme de lemn, vizibile pe stratul brun închis și cel calcaros.

IV. val. - este ultimul val, cel din exterior și cel mai masiv dintre toate celelalte, la bază având un nucleu de blocuri de piatră cu dimensiuni considerabile, fără urme de zidărie. Pentru a da

soliditate construcției, în structura valului s-au amenajat casete de lemn, emplectonul reprezentând pietriș de calcar în asociație cu pământ tasat. Valul se află la o anumită depărtare de celelalte trei din exterior, construite puțin diferit de acesta, deosebindu-se prin detalii de construcție și prin dimensiuni.

Romanovskaja este de părerea că această tehnică este de origine celtică, totuși am crede că afirmația dată trebuie primită cu foarte mari rezerve, dat fiind faptul că această tehnică de construcție a fost folosită pe larg atât în spațiul locuit de geto-daci, cât și în alte teritorii, de mai multe triburi barbare. Existența unor analogii în ținuturile locuite de celți, sciți, illiri sau în alte zone europene nu presupune implicit și exercitarea unor influențe de la un popor la altul. Ele reflectă mai degrabă apariția mai mult sau mai puțin simultană a acelorași tipuri de fortificații, sau a unor tipuri puțin deosebite, la un anumit stadiu de dezvoltare a comunităților umane. Elementele de fortificare nu pot fi socotite în mod obligatoriu specifice unuia sau anumitor popoare. Particularitățile în edificarea lor nu sunt semnificative, fiind în toate timpurile și în toate locurile. La construcția fortificațiilor de pământ s-au utilizat materiale aflate în apropiere sau pe locul așezării, care au și determinat apariția unor detalii de construcție deosebite. Drept exemplu poate servi faptul că lemnul, după cum demonstrează cercetările arheologice din ultimii ani, la cetățile scitice, celtice, illire a jucat un rol deosebit în amenajarea valurilor. Urmele unor construcții din lemn în componența valurilor au fost descoperite la cetățile scitice de la Vodjanoe, Karavan, Sosonka etc; la cele celtice de la Rostlau, Kastenbau, Hennenburg etc; illirice: Silimovica Gradine, Podgoj etc. Din cele expuse mai sus devine evident că lemnul a fost un material de construcție folosit pe larg la edificarea sistemului defensiv al cetăților din Europa în mileniul I a.Chr.

Ca elemente defensive suplimentare servesc și două turnuri ridicate de ambele părți ale porții. Turnul avea forma ovală în plan, constituit din bârne de lemn fixate vertical în pământ, cu diametrul de 0.15 m, iar în exterior placate cu pietre. Turnul respectă strict orientarea conform celor patru puncte cardinale. Lățimea părții interioare a încăperii este de 2.4 m. Materialul arheologic depistat aici constă din fragmente de amfore, datate în sec. I a. Chr - I d. Chr, ceea ce nu vorbește însă de o dotare exactă a sa. În partea exterioară a construcției s-au amenajat bârne de lemn, fixate vertical în două aliniamente, diametrul variind de la 20 la 50 cm, iar distanța dintre ei de la 15 la 40 cm. Lungimea ajunge până la 8 m, și lățimea la 3 m. În spațiul dintre stâlpi s-a observat o mică construcție din piatră, la care s-a utilizat un "mortar", de fapt un liant din lut. Ovalul l-au constituit gropile stâlpilor, cu diametrul de până la 50 cm.

Bastioanele din Nord și Sud pot fi socotite și ele ca elemente defensive ale cetății. La secționare, chiar în primul strat s-a descoperit pietriș precum și un nucleu din blocuri din piatră masivă cu dimensiuni mari (140x60x30 cm), suprapuse, aranjate sub un unghi drept una față de alta, la adâncimea de 140 cm. Între pietre se află pământ de tip cernoziom, amestecat cu argilă, cenușă, cărbune și mici bucăți de ceramică. La adâncimea de 1.11-1.19 m, în partea de Sud-Est, în carourile 14-15 s-a observat un perete orientat pe direcția Vest-Est, cu o lungime de 3.10 m, constituit din două rânduri de pietre. Nicăieri altundeva nu a mai fost depistată o astfel de construcție regulată. Au fost găsite și gropile stâlpilor îngropați în pământ, vertical (36 gropi), în plan formând două rânduri cu distanța dintre ei de 3 m; la Vest, gropile formau un semicerc spre șeaua de legătură.

Un aspect important al problemei în cauză îl constituie cadrul cronologic al sistemului defensiv (datarea valurilor de pământ). În acest context, de importanță majoră sunt răspunsurile la mai multe întrebări, dintre care una a fost în centrul atenției acestei cercetări.

În urma săpăturilor arheologice s-a conturat un cadru cronologic foarte larg de viață pe acest teritoriu, începând cu secolele VII -VI a. Chr., continuând cu secolele V-III a. Chr. și până în secolul I d. Chr.

Pentru secolele VII-VI a. Chr. avem complexe și material arheologic. Astfel, sub primul val a fost depistată o locuință de tip bordei, datată cu această perioadă, din care fapt reiese că valul este posterior perioadei.

În urma săpăturilor între valurile doi și trei, precum și între valurile trei și patru, a fost cercetat un complex constând din două locuințe și 13 gropi, dintre care o parte se datează în perioada dată. Deci, în total au fost găsite trei locuințe: două de tip bordei și una de suprafață, plus material arheologic toate corespunzând perioadei secolelor VII-VI a. Chr.

Se prea poate că viața aici a existat și într-o perioadă mai recentă, însă au fost depistate foarte puține vestigii, complexe neexistând.

În concluzie, am putea spune că în intervalul de timp respectiv nu putem încă vorbi despre un

sistem defensiv ca existând în această perioadă.

Secolele V - III a. Chr. Cu toate că complexe pentru secolele V-III a. Chr. nu au fost până acum depistate, totuși în stratul cultural se întâlnește ceramică, fragmente de amfore și alte materiale care se datează cu această perioadă, în special secolele IV-III a. Chr.

Secolele II a. Chr. - I d. Chr. Pentru această perioadă avem atât complexe cât și material arheologic. Au fost depistate complexe de locuit ce se află între primul și al doilea val, reprezentând trei locuințe semiîngropate în pământ, părăsite brusc, în care au fost găsite 5 cranii, osemintele umane fiind amestecate cu cele de animale, precum și gropi de provizii.

În locuința depistată în urma secționării valului trei, materialul este reprezentat prin ceramică și obiecte de uz casnic din secolele I a. Chr. - I d. Chr. În total, au fost găsite mai multe gropi și 9 locuințe, toate fiind de tip bordei cu una sau două odăi. Ceramica este reprezentată de oale cu diverse forme. O parte din ea constituie tradiția veche autohtonă tracică, alta prezintă o tradiție nouă. Este material caracteristic culturii Poienești-Lucașeuca și anume vase lustruite cu marginea buzei fațetată și cu corpul ușor bombat. După Romanovskaja, acestea constituie o foarte mică parte din întreg materialul, lucru explicabil prin faptul că în acea perioadă ceramica atribuită culturii Poienești-Lucașeuca era considerată numai cea fină, fațetată, nu și cea grosieră.

Unele forme de inventar permit urmărirea tradiției locale și în materialele unor complexe mai tardive, dar se întâlnesc și forme de influențe Nordice și Nord-Vestice. Astfel, atât în complexele timpurii cât și în cele târzii se evidențiază elementele importante și de tip local, evidențiate anume prin formele ceramicii.

Concluzionând, putem spune că săpăturile arheologice au depistat complexe și material arheologic pentru secolele VII - VI a. Chr. și II a. Chr. și, numai material arheologic pentru perioada secolelor V - III a. Chr.

În ce privește gropile, ele sunt foarte multe (81) și diverse după construcție, întrebuințare și-au apărut de-a lungul întregii perioade de existență a așezării în dependență de necesități.

Revenind la elementele componente ale fortificației, este de precizat că conform săpăturilor arheologice, valurile au fost ridicate mai târziu de secolul VI a. Chr. dar nu depășesc limita secolului II a. Chr.

Suntem tentați să înclinăm spre această idee din mai multe motive:

1. Sub primul val a fost depistată o locuință datată în secolele VII - VI a. Chr., precum și un cuptor din lut menționat mai sus, construit într-o perioadă anterioară fortificațiilor, din care fapt reiese că valul este posterior perioadei date (secolele VII - VI a. Chr).
2. Al doilea motiv constă în faptul că locuința II intră în coasta de est a valului, folosit probabil pentru apărare (de ploaie, vânt), ceea ce ne vorbește despre faptul că valul a fost construit înainte de secolele II - I a. Chr., perioadă de când datează această locuință.
3. În secolele IV - III a. Chr., pentru ca pământul să nu alunece din val, se făceau casele de lemn speciale, fapt urmărit și în cazul nostru pentru valul al IV-lea, exterior.
4. La Rudi, identificarea unui nivel de locuire din secolul V a. Chr. a fost făcută pe baza unor descoperiri de fragmente de amfore grecești, menționate de M. A. Romanovskaja. Sesizarea acestora în incintă nu oferă dovezi convingătoare pentru a presupune existența unor fortificații contemporane locuirii din secolul V a. Chr.; edificarea acestora într-o perioadă anterioară secolelor IV - III a. Chr. rămâne pur ipotetică.
5. Din perioada secolelor IV - III a. Chr., în spațiul Pruto-Nistrean datează aproximativ 60 de cetăți fortificate, observându-se chiar o concentrare a lor în zona de silvostepă (Rudi, Butuceni, Mășcăuți, Potârca, Saharna Marc și Hîrtopul Mare), și mai puțin în cea de stepă (Cartal, Satul Nou).

Vorbind despre unele tradiții în construcția sistemelor defensive, putem spune că fortificarea așezării prin bararea accesului dinspre restul promontoriului cu șanț și val este unul dintre cele mai simple și eficiente sisteme practicate în diferite epoci, cu condiția alegerii locului propice unei astfel de întărituri. Această dislocare a fortificațiilor este cunoscută și la traci septentrionali din perioada precedentă. În bazinul râului Nistru sunt cunoscute cetățile de la Gordnița și Crivce; în bazinul Prutului la Grușev și Rohotin. O preferință asemănătoare pentru bazinele de apă este caracteristică și popoarelor vecine atât din Vest, cât și în Est.

Ținând cont de distribuția fortificațiilor în dependență de zonele geografice, este de menționat faptul că, în marea lor majoritate, ele sunt amplasate pe înălțimile Nistrului (Mereșeuca,

Ofatinți, Mășcăuți, Lipnic, Tudora, Japca, Saharna Mare etc.), dintre formele de relief predominând promontoriul. De cele mai dese ori, forma incintei este triunghiulară: Rudi, Meleşeni, Parcani, Pivdenoie, Saharna Mare, Mică, Mășcăuți, Cunicea etc.

La Sud de Dunăre este cunoscută aşezarea fortificată de la Satu Nou-Valea lui Voicu, situată pe malul Dunării. Ea ocupă un promontoriu de forma unui triunghi ascuțit, cu vârful spre Nord.

Toate aceste tradiții în construcție sunt caracteristice în cazul de față și pentru dava de la Rudi.

Conform suprafeței ocupate, predomină fortificațiile ce ocupă 1-3 ha. La Rudi, aşezarea ocupă un teritoriu destul de vast, de 15 ha, lucru întâlnit mai rar.

După cum am mai spus, predomină fortificațiile cu val și șanț, mai rar întâlnind fortificații cu șanț, val și bastioane sau turnuri. În spațiul extracarpatic, au fost descoperite opt fortificații de acest tip, printre care cele de la: Rudi, Orbeasca de Sud - 2 turnuri, Saharna Mare - 3, Saharna Mică - 1, Hlinjeni - 1.

Porți flancate cu turnuri vor fi răspândite la cetățile dacice din secolele II a. Chr - II d. Chr. (Căpâlna, Costești, Blidaru). Unele amenajări artificiale, sub forma unor valuri, bastioane sau turnuri sunt cunoscute și la cetățile din Europa Centrală și de Apus, din mileniul I a. Chr.: Maiden, Castle, Cacr Cardok, Wapley Hill etc. O altă particularitate pentru aşezarea fortificată de la Rudi este și valul ce protejează sursa de apă, în cazul când aceasta se află în afara incintei, fapt mai puțin întâlnit la noi. Ca analogic ar putea servi valul de la Grădiște, dar ține de o perioadă mai târzie, datată în secolul I a. Chr.

În concluzie, credem corectă afirmația conform căreia limita cronologică a apariției sistemelor defensive să se reducă la perioada secolelor IV - III a. Chr., după analogia celorlalte fortificații apărute în această perioadă, totuși cu acceptarea faptului că viața pe promontoriu a existat încă înaintea ridicării fortificațiilor.

Data distrugerii aşezării, conform materialului arheologic depistat până în momentul de față, se consideră a fi secolele I - II d. Chr., lucru pe care totuși nu-l putem afirma cert acum.

În ceea ce privește răspunsul la întrebarea privind sincronicitatea valurilor, nu vom purcede acum la elucidarea ei, lăsând locul unei noi comunicări, când în urma unor noi companii de săpături se vor putea aduce date noi și concrete.

LILIANA ISTRATE
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă"
Chișinău

BIBLIOGRAFIE:

1. A. Zanoci, *Fortificațiile geto-dacice în secolele VI-III a. Chr. în spațiul extracarpatic*, Chișinău, 1997.
2. I. Hîncu, *Străvechi monumente din Republica Moldova*, Chi, 1996.
3. M. Macrea, I. Glodariu, *Așezarea dacică de la Aprașu de Sus*, București, 1976.
4. R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966.
5. L. Mărghitan, *Ora de arheologie*, București, 1993.
6. *Cetățile geto-dace de la Estul Carpaților*.
7. T. Arnăuț, R. Ursu Naniu, *Vestigii getice din cea de-a doua epocă a fierului în interfluviul Pruto-Nistrian*, Iași, 1996.
8. I. Glodariu, *Arhitectura dacilor*, Cluj, 1983.
9. D. Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*, București, 1984.
10. M. Romanovskaja, F. {elov-Kovediaiev, A. {ceglov., *Gorodișce Rudi-Maetonii Ptolemeia*, în *VDI, C*, 1981.
11. M. Romanovskaja, *Oboronitelinîie soorujenia Gorodișcia Rudi în Noveișie oterîtia sohetskih arheologov*, II, Chiev, 1975.
12. M. Romanovskaja, *Raskopchi na ghetscom gorodișce Rudi*, în *AO* 1970, M. 1971.
13. M. Romanovskaja, V. P. Lăpușeanu, *O rabote ghetscovo otreada*, în *AO* 1971, M. 1972.

14. Idem, *AO* 1972, M, 1973.
15. Idem, *AO* 1973, M, 1974.
16. Idem, *AO* 1974, M, 1975.
17. Idem, *AO* 1975, M, 1976.
18. Idem, *AO* 1976, M, 1977.
19. M. Romanovskaja, *Rapoartele de săpătură pentru anii 1969-1975*.
20. E. Sava, *Raport de săpătură pentru an.1993*, Chișinău, 1994.
21. M. Tcaciuc, E. Sava, *Raport de săpătură pe an 1996*.

CONTRIBUTIONS REGARDING THE FORTIFICATION IN RUDI -"LA ȘANȚURI"

SUMMARY

The theme of this article is the underlining of the fortification in Rudi's peculiarities. Located on a high promontory called "La Șanțuri", the fortification is situated on the right side of the Nistru river, about 16km far from the present town of Otaci.

Identified with the Mactonium mentioned in Ptolemy's *Geography*, the settlement has a 15 hectares wide triangular enclosure. It is naturally defended from North and South, while having a defensive system from West and East, built up of four walls with adjacent defend ditches.

The archaeological diggings have chronologically speaking, traced back archaeological complexes and materials from the 7th -6th century BC, with a continuity up to the 5th -3rd century BC but it is considered that the defensive elements were built after the 6th century BC, the settlement ending its existence in the 1st -2nd century AC.

Considering the characteristic features (location on a high promontory; a defensive system with ditches, walls, bastions and towers) the settlement in Rudi shows analogies with the extra-carpathian settlements in Mereseuca, Ofatinti, Mascariti, Lipnic, Tudora, Japca, Great- and Small Saharna, Meleşeni, Parcani, Upper Orbeasca and so on, and with the Central- and West European with inner-carpathian settlements in Căpâlna, Costești, Blidaru and with the Central- and West European settlements in Maiden, Castle, Caer Cardok, Wapley Hill.